

L'atracció de la ciutat de Barcelona respecte als habitants del pla: alguns exemples relatius a Sant Andreu de Palomar (s. XIV)

Joan J. BUSQUETA I RIU

Introducció

Barcelona, com és ben sabut, actuà, al llarg de l'Edat Mitjana, com a pol atractiu dels homes del seu territori; la seva especialització econòmica -sobretot en el camp tèxtil- i la seva major diversificació social ho permeteren. S'establí, per tant, un flux de població del camp a la ciutat que augmentà notablement en determinats moments, especialment durant la segona meitat del segle XIV, quan les successives "pestes" delmaven la ciutat i calia omplir els buits deixats per aquells estralls. Es en aquest sentit que hem apuntat, en altres treballs, una política demogràfica de la ciutat en el sentit d'afavorir la immigració, ja sigui no posant obstacles al corrent migratori espontani, ja sigui amb una intevenció decisiva facilitant les concessions de permisos de ciutadania.

Pau Vila i Lluís Cassassas, en parlar de les pestes de 1371 i 1375 i dels centenars de defuncions que causaren, assenyalen que "... durant aquest període, Pere III, en dues dates, interessat en el creixement de la ciutat, disposà que tot foraster que volgués residir-hi esdevingués ciutadà barceloní amb tots els drets i privilegis ..."¹.

Així doncs, Barcelona es tornava a poblar després de les pestes amb gent nouvinguda d'arreu, però, especialment, amb pagesos procedents del Pla. Sovint aquesta aflluència també originava greus problemes, derivats d'una immigració massiva que, a voltes, coincidia amb períodes d'escassetat frumentària, com és el cas d'any 1374 estudiat per Pau Tutusaus en la seva tesi de Llicenciatura². Lògicament, la resposta del govern municipal era limitar el nombre de nouvinguts.

Més endavant, seran els gremis qui imposaran una política restrictiva per

1. VILA, Pau; CASSASSAS, Lluís: *Barcelona i la seva rodalia al llarg del temps*, Barcelona, 1974, p.103.

2. TUTUSAUS, Pau: *Un "mal any" en la ciudad de Barcelona (1374-1375)*, Barcelona, Tesi de Llicenciatura inèdita, dirigida pel Dr. Riera, 1986.

temor a la competència dels forasters i pressionaran per augmentar les exigències a l'hora de concedir la ciutadania, que eren haver viscut uns anys a la ciutat, i tenir-hi casa i família. Aquestes mesures es completaven amb nombrosos controls, ordres d'expulsió de vagabunds, alcavots ... etc.

Com veiem, doncs, el caràcter episòdic de les iniciatives demogràfiques de la ciutat frenant o estimulant la immigració segons la conjuntura (sobrepoblada-ment/mortaldats) dificulta un estudi aprofundit d'aquesta temàtica tan interes-sant; això no obstant, la documentació privada, malgrat no ésser representativa del conjunt de la població, ens ofereix una sèrie d'exemples que permeten acostar-nos més concretament a bona part dels protagonistes d'aquests moviments de població. Però, dissortadament, del sector potser més nombrós, és a dir, dels membres de les capes més humils que acudien a la ciutat cercant treball i protecció i que s'instal·laven, en el millor dels casos, com a jornalers ocasionals, a penes si en tenim referències documentals.

Parroquians cap a ciutat

Com ha dit Gina Fasoli "... la ciutat continuava essent el lloc on hom cercava seguretat, èxit, riquesa, luxe i poder ..." ³.

Efectivament, la ruralia no sempre va mantenir una postura passiva davant els moviments canalitzats a través de les ciutats. Com hem avançat, l'important desenvolupament dels oficis tèxtils al Principat, i sobretot a Barce-lona, procurà bons motius a la gent del Pla per desplaçar-se i acudir a treballar en aquest sector. Aquest és el cas d'una de les branques dels Romanet, un dels llinatges de més tradició a la parròquia. Com tant d'altres, a l'origen d'aquest cognom subjau el topònim corresponent: tenim documentat el coll de Romanet (a l'actual Turó Blau a la serralada de Collserola) des de les darreries del segle X⁴ així com la presència d'un mas amb aquest nom des del segle XI⁵.

Conservem l'escriptura del testament datada el 26 d'octubre de 1312 del ciutadà de Barcelona Pere de Romanet, d'ofici fustanyer⁶. Recordem com els teixidors de fustans o cotonies es constituïren en un gremi l'any 1309, sota l'advocació de Sant Marc, que comprenia, a més, els tintorers i batedors.

En el testament esmentat, s'escollien com a marmessors la seva esposa Sibilla, el seu germà Bartomeu de Romanet, de Sant Andreu de Palomar, i els seus nebots Borràs i Pericó, els quals havien de procedir, primerament, a satisfer les comandes, injúries i deutes contrets pel testador, això sí, comprovant-ho *in suo capibrevio*, és a dir al lloc on tenia anotades totes aquestes operacions. Un as-

3. FASOLI, Gina: "Ciudad y feudalidad", a *Estructuras feudales y feudalismo en el mundo mediterráneo*, Barcelona (1984), p.225.

4. MONREU-REY, Enric: "Toponímia antiga i moderna del Pla de Barcelona", a *El Pla de Barcelona i la seva història*, Barcelona (1984), p.110.

5. CLAPES, Joan: *Fulles Històriques de Sant Andreu de Palomar*, I, Barcelona, 1930, p.74.

6. A.C.B., Pergamins, 4-15-12. Document partit per abc.

pecte, aquest darrer, que ens permet albirar que Pere de Romanet havia aconseguit certa posició social a la ciutat comtal.

Els deutes per raó de préstecs *-ex causa mutui-* sumen un total de 238 lliures de moneda de tern de Barcelona, i es reparteixen així: 34 lliures i mitja al parroquià de Sant Genís dels Agudells Guillem Robert: 13 i mitja a Andreu Fargalell, també de San Genís; 50 a Guillem de Croses, cotoner i ciutadà de Barcelona; 30 a Bernat Sabater, que viu sota el palau del rei, tutor d'Arnau i Bartomeu, els seus nebots, fills del difunt Arnau Sabater, draper i ciutadà de Barcelona; 80 sous a Elisenda que ara viu amb el testador, la qual, a més, es beneficiarà d'un llegat de 50 sous.

Per tal de satisfer aquests pagaments atorga poders als marmessors perquè venguin, si cal, el vi i les eines i instruments *-apparatus-* de casa seva, així com la resta de béns mobles i immobles, això sí, excepte els que puguin ésser necessaris per a la seva esposa i nebots en el desenvolupament normal de la vida quotidiana. De la importància que assolí Pere, fins i tot territorialment, tenim una bona mostra en la disposició següent: si els béns esmentats no fossin suficients per subvenir a les despeses anteriors, aleshores que els marmessors venguin o procedeixin a alinear els seus honors de feu.

Pere de Romanet vivia vora l'església de Sant Cugat del Rec, que prengué aquest nom perquè hi passava el Rec Comtal i era emplaçada al carrer de Carders, al mateix carrer que la capella d'en Marcús. A San Cugat fou on va voler ser enterrat, justament la zona on residien els membres dels diversos oficis relacionats amb el tèxtil, d'ençà de la decisió que prengueren les autoritats municipals el 1255. Recordem que a petició dels prohoms de Barcelona, els bataners de fustanys i els tintorers van haver de sortir del centre de la ciutat, per tal d'evitar les molèsties que ocasionaven al veïnat⁷. Carme Batlle mostra com al cap d'uns anys el lloc escollit pels artesans era conegut amb el nom de plaça de la Fustaneria⁸.

Els llegats foren nombrosos i, d'altra banda, ben normals i similars als que feien la resta de ciutadans: a la capella de Bernat Marcús, 12 diners; a l'Hospital d'en Marcús, 2 sous; a cadascun dels hospitals de pobres i malalts de Barcelona, 12 diners; a la confraria de Sant Antoni, 6 diners; a la mensa dels frares predicadors instal·lats a Santa Caterina, 10 sous; i per cloure aquestes preocupacions de caire benèfic, establí que el dia del seu traspàs es donessin 40 soldades de pa als pobres; és a dir, el valor de 40 sous d'aquell preuat aliment, sens dubte una bona xifra.

Entre les donacions a particulars, ens interessa ressaltar-ne un parell: els 12 diners deixats a Fra Ramon de Tarragona, beguí, que s'havia establert a l'hospital de Pere Desvilar, prop del monestir de les menorettes de Sant Damià, a llevant de la ciutat⁹; i els 10 sous a Berenguer de Cerverissa, prevere de Sant

7. Document transcrit en l'obra de SANPERE I MIQUEL, Salvador: *Topografia antigua de Barcelona Rodalía de Corbera*, Barcelona, 1886-1892, prueba LX, p.203-204.

8. BATLLE I GALLART, Carme: *De 'segle XIII al segle XV*, Barcelona, 1983, p.61.

Cugat del Rec, confessor del propi Pere de Romanet.

Evidentment, Pere no oblidà els seus orígens andreuencs i llegà, per a la celebració de misses pel remei de l'ànima dels seus parents, 10 sous a l'església parroquial de Sant Andreu de Palomar. Bartomeu de Romanet, ultra els 10 sous que li pertocaven per la marmessoria, n'obtingué 50 més; Guillemona, filla del citat Bartomeu rebé 10 lliures, un bon dot, *ad auxilium maritandi*, dintre de la tradició, per tant, dels llegats i ajuts "per donzelles maridar", tan ben estudiats per la professora Teresa Vinyoles⁹; Bernardó i Pericó, fills de Bartomeu, 10 sous cadascun; Ferrera Toscana, també de Sant Andreu, rebé 50 sous; els dos fills de la seva germana difunta Ferrera, 30 sous cadascun; i les dues filles de Bernat Sala, el seu avoncle, Bonanada i Cília, també 50 sous cadascuna. Sibil·la, l'esposa, veié ratificat el dot i esponsalici obtenint 25 lliures, quantitat de diners que havien invertit en la millora de les cases on vivien.

De la resta dels béns quedaren com a hereus universals, a parts iguals, els seus nebots, *ac nutritos meos*, que vivien amb ell i dels quals tenia cura, Borràs i Pericó, fills de la seva germana difunta Guillelma, i de Bernat Vendrell, de Sant Adrià. Tanmateix, les disposicions següents aclarien que en produir-se la mort sense descendència legítima d'algun dels dos hereus, el sobrevivent es beneficiaria de la part corresponent. Per tal d'assegurar part del patrimoni familiar, el testador afegia que si tots dos morien en el cas exposat, el seu germà Bartomeu, o aquell dels seus fills que heretés el mas de Romanet, a Sant Andreu, obtindria tres peces de vinya situades als termes de la parròquia: una, alou propi després de la compra que n'havia fet als hereus de Bernat d'Om; en les altres dues corresponia el domini eminent al jurisperit Bernat de Seva i al parroquià Pere d'Olivera, respectivament.

Però ens interessa el document perquè ens ratifica indirectament que fou el propi Pere, el primer de la família que procedí a establir-se a ciutat. Ens dona la prova una breu referència als seus pares: Bartomeu o els seus hereus restarien obligats a col·locar i repartir, anualment, pel dia de difunts, dues soldades de pa sobre el túmul en què havien estat sepultats els seus pares, al cementiri parroquial de Sant Andreu de Palomar. En cas de no complir tals indicacions, els serien arrabassades les vinyes, i quedaria a cura d'un o dos prohoms, els més propers per línia de parentiu, la venda de les citades peces i la posterior distribució dels diners en causes piadoses. La resta de l'herència dels nebots hauria d'ésser alienada pels marmessors, els quals, a llur judici, repartirien la quantitat obtinguda entre els pobres, de tal manera que, en la pràctica, hom substituïa els nebots pels pobres com a hereus universals.

Una escriptura posterior, datada el 9 de maig de 1330¹¹ ens explica que

9. A començaments del segle XIV els beguins foren perseguits per l'autoritat eclesiàstica, ja que, juntament amb els "fraticelli" (franciscans espirituals) qüestionaven l'estructura eclesiàstica dominant. A Catalunya, però, els membres d'aquestes comunitats, que vivien de l'almoina i es dedicaven sovint a la cura de malalts, trobaren certa protecció. El mateix Arnau de Vilanova fou considerat un capdavanter dels beguins.

10. M. VINYOLES I VIDAL, Teresa: "Ajudes a donzelles maridar", a *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, Barcelona (1980), p.205-294.

Borràs morí sense la requerida legítima descendència. Pericó, rebé, doncs, la part del difunt, i donat que també era responsable de l'execució testamentària, juntament amb Bartomeu, arribà a un acord amb ell per tal d'escollir el "pobre" al qual anirien els béns, en cas que ell mateix morís sense hereus: la beneficiària hauria estat la seva cosina Blanqueta, filla del ciutadà Guillem Robert, si, havent-se de casar, no comptés amb un bon suport econòmic. El document fou redactat en presència de Guillem de Riera, Jaume Farell i Llorenç Blanquer, testimonis procedents molt probablement del món dels oficis tèxtils.

Evidentment, i com era d'esperar, l'Església feu sentir la seva veu per l'arbitrarietat de l'elecció, en considerar-se representant i administradora dels béns llegats als pobres. En un document datat dos anys després, el 22 de maig de 1332¹², Ponç, bisbe de Barcelona i "governador dels pobres", aconseguí recuperar la bona xifra de 1000 sous en compensació per l'acció endegada per Pericó de Romanet. Cal dir que l'època del bisbat de Ponç de Gualba (1303-1334) es caracteritzà per la fermesa en exigir tot allò que pertanyia a l'Església; l'excomunió era la resposta habitual als qui negligien aquest fet. L'escriptura ens aporta, també, altra informació valuosa: el jove Pericó ja és considerat ciutadà de Barcelona i d'ofici fustanyer, com el seu oncle difunt, i situa la vivenda del jove teixidor a la vora de l'església de Sant Cugat del Rec.

La ciutat de Barcelona i les poblacions del pla patiren fortament els estralls de la pesta de 1348. El nombre de testaments augmenta a l'entorn d'aquesta fatídica data. Un membre de la família Llonc de Sant Andreu de Palomar havia assolit un bon estatus a la ciutat. Disposem del testament del ciutadà de Barcelona i parroquià de Sant Andreu, Bernat Llonc de Canyelles. Bernat està malalt i pensa que es morirà -*infirmirate detentus de qua timeo me mori*-; per això ordenà testament el 6 de juliol de 1348. En foren marmessors Bernat Ferrer, d'Horta i Pere Llonc, de Santa Coloma de Gramanet, els quals, un cop satisfets els deutes contrets, havien de procedir a l'execució de les següents disposicions: va voler ser enterrat al cementiri parroquial de Sant Andreu on llegà 3 sous i 3 diners per a cadascun dels altars de l'església; a les capelles de la parròquia (Santa Eulàlia de Vilapicina, Sant Bartomeu de Canyelles i la Santíssima Trinitat de Finestrelles) llegà mig quartà d'oli; als hospitals de pobres de la ciutat, 4 diners i per a l'obra de la Seu de Barcelona, 6 diners.

Entre els llegats als familiars destaquen els 100 sous a la seva mare Sibilla, la qual cosa ens pot fer pensar que Bernat era encara un home jove i que es veié sorprès per la pesta. Bartomeu, el seu germà, rebé 50 sous, Sança la germana, altres 50 sous, el seu fill Bernat, 5000 sous, corresponents a la part de legítima, la seva esposa Miquela, 100 sous i tota la seva roba; a més la declarava *domina et potens* de tots els seus béns mentre visqués *casta et sine marito*. L'altre fill, Pericó, fou nomenat hereu universal de la resta dels béns. Finalment, Bernat Llonc de Prat, rebia 10 lliures. El testador assignà d'altres llegats a particulars com és el cas dels 50 sous a Na Moraga, els 20 sous a Bernat Brugues o els 20 sous a Na Vantayona. Però, el que ens interessa més destacar són un parell de disposicions

11. A.C.B., *Pergamins*, 3-23-61.

12. A.C.B., *Pergamins*, 3-23-60.

que indiquen, clarament, l'ascens social d'aquest home vingut del Pla: en primer lloc, Bernat Llonc disposava d'un esclau, En Mati, al qual llegava 20 sous i atorgava la seva llibertat, "... *Item dimitto an Mati, sclavo seu captivo meo, viginti solidos, amore Dei. Item dimitto et mando quod dictus Mati, servus sclayus meus, sit franchus, liber et alforus et sine aliqua servitute mei et meorumque ...*". D'altra banda, Bernat Llonc tenia al seu servei un parell d'administradors o representants dels seus negocis en les persones de Simon de Vilamancada, al qual reconeix deure 7 lliures, i de Jaume, al qual també deu una quantitat no especificada de diners. Certament, no sabem l'ofici però podem imaginar certa posició benestant pel que fa a Bernat Llonc i els seus¹³.

Com hem subratllat més amunt la presència dels homes del Pla a la ciutat s'incrementà d'ençà del darrer terç del segle. Guillem Roig, sastre, fill i hereu del difunt Antoni Roig, de Sant Andreu, i de dona Benvinguda, viva, encara era considerat "habitant" de Barcelona en un document datat el 27 de febrer de 1371¹⁴. Segurament, feia ben poc que s'havia establert a la ciutat i és possible que encara no tingués casa pròpia ni muller, dues condicions essencials per tal de saber si algú vivia com a veritable ciutadà, i se'l podia suposar una garantia d'estabilitat a parer dels responsables del govern municipal¹⁵. Guillem Roig necessitava diners per poder instal·lar-se al difícil nucli urbà; per això procedí al sots-establiment emfitèutic d'una peça de terra erma i arbres al lloc anomenat Arenys, de la parròquia de Sant Andreu, a favor de Guillem Trilles. Obtingué una entrada substancial de 100 sous de moneda barcelonesa de tern, prou indicadora d'aquesta necessitat de capital. A més, Guillem Roig percebia com a cens anual 3 morabatins d'or alfonsins, a raó de 9 sous per morabatí, per Santa Maria de març. Corresponia el domini eminent al monestir de Sant Pau del Camp, institució que continuaria rebent 1 morabatí anual de mans de Guillem Roig i que es beneficiaria de la part corresponent dels 100 sous en concepte de lluïsmes.

Teixidors de fustanys, sastres, negociants ... però també pagesos que cerquen "llibertat" a la ciutat. Sabem que l'any 1379, després de les requestes i testimoniatges oportuns, fou concedida carta de ciutadania a Bernat Tolrà, procedent de Sant Andreu de Palomar¹⁶.

Ja hem tingut ocasió de constatar en altres estudis com l'expansió del segle XIII, lligada a la penetració de l'economia mercantil al camp i, per tant, a la presència efectiva dels ciutadans de Barcelona en el seu territori, provocà, entre altres coses, l'increment dels deutes rurals. No ens sorprendrà trobar en la documentació una minva constant de béns alodials pagesos tot al llarg del segle XIII, de manera que, ja a finals d'aquesta centúria molts s'han anat convertint en tinences sotmeses a cens en profit de sectors eclesiàstics i ciutadans majoritària-

13. A.C.B., *Pergamins*, 4-23-293. Document transcrit a l'anex

14. A.C.B., *Pergamins*, 1-1-2456.

15. M. VINYOLÉS I VIDAL, *Teresa: La vida quotidiana a Barcelona, vers 1400*, Barcelona 1985, p.80-96.

16. DURAN, Eulàlia: *Apuntes para un estudio sobre la obtención de la ciudadanía de Barcelona a fines de la Edad Media (1375-1457)*, Barcelona, Tesi de Llicenciatura inèdita, 1957, fol. 21v.

ment. Però això no és tot, la pauperització experimentada per nombroses famílies pageses les abocà a una nova servitud; ben aviat, com hem vist, institucions eclesiàstiques com la Canonja de Barcelona, les pròpies esglésies parroquials o la "Pia Almoina" de la catedral començaran a rebre el reconeixement d'homes propis, solius i afocats. La situació sembla que era pitjor en els dominis dels ciutadans de Barcelona, especialment en els moments difícils de crisi i carestia. Els membres de la família pagesa dels Tolrà es declaraven, per la residència i el treball en el seu propi mas "Tolrà" de Sant Andreu, homes propis, solius i afocats del mercader barceloní Guillem Carbonell, que l'havia comprat el juliol de 1346 a Franciscó de Gualbes, també ciutadà. L'adquisició, al preu de 2.500 sous de moneda barcelonesa de tern, s'acompanyava del dret a rebre les questies, intesties, eixorquies, cugúcies i remences d'homes i dones¹⁷. No sabem si Bernat Tolrà aconseguí alliberar-se de la subjecció a la terra mitjançant el rescat oportú; en tot cas, el que sí és cert és que fugia de les condicions en què havien caigut els seus parents i que la ciutat, pel que sembla, no hi posà impediments, almenys en el seu cas concret.

Sant Andreu de Palomar, localitzat en un eix de comunicacions important, a l'entrada de Barcelona, fou escenari continuat de gent anant i venint. Ja al segle XIII hem constatat la presència de viatgers peregrins i habitants, diferenciats dels propis parroquians¹⁸. Els exemples són nombrosos, especialment de gent procedent de les comarques de la Catalunya central. En realitat, i a petita escala, els nuclis rurals reproduïen les mateixes dificultats o no d'integració que es plantegen als nousvinguts a les ciutats. Assolir la condició de parroquià costa, i tenim una bona manifestació d'això en la necessitat d'organitzar una confraria de forans pels volts de 1400¹⁹.

Joan Burgunyó, "habitant" de Sant Andreu, oriund del lloc de Beana en terra francesa -*terre Francie*-. Aquesta és la consideració rebuda per l'esmentat Joan en un document datat el 24 de febrer de 1380²⁰ en què compra per 104 sous i 6 diners una vinya, al lloc dit Tapioles, als termes de la franquesa del castell de Montcada, on finia la circumscripció parroquial de Sant Andreu. Trobem d'altres exemples curiosos, com el de Pere Pagana, trompeter, oriund de la vila de Perpinyà²¹ ... etc.

Les mencions d'andreuencs instal·lats a ciutat s'incrementen a mesura que s'acosta la fi de segle. Jaume de Moià "abans parroquià, ara ciutadà de Barcelona", satisfesia anualment per Santa Maria de març 1 morabatí i mig de cens a Pere Verdaguer de la Sala, parroquià de Sant Andreu, per una vinya situada a Figuerosa, segons ens informa un document datat el 19 d'abril de 1386²².

17. A.C.B., *Pergamins*, 1-7-4182.

18. BUSQUETA I RIU, Joan J.: "Un nucli rural del Territori de Barcelona: Sant Andreu de Palomar al segle XIII", in *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica*, Palma de Mallorca (1985), p.95-116.

19. Vegi's BUSQUETA I RIU, Joan J.: "Comunitat rural i marc parroquial a l'Pla de Barcelona: Aspectes de l'organització veïnal de Sant Andreu de Palomar a la Baixa Edat Mitjana", in *Acta Mediaevalia*, 9 (1988), p.361-389.

20. A.C.B., *Pergamins*, 1-1-2476.

21. A.C.B., *Pergamins*, 4-66-10. Document datat el 10 d'abril de 1398.

El 27 del mateix mes, Sança, l'esposa de Guillem Romeu, també parroquià, confirmava al venerable Ramon de Margens, ciutadà de Barcelona, la venda que li feu d'una peça de terra, part amb vinya plantada i part erma, a Les Codines. En l'operació Sança donà com a fiadors el seu marit Guillem, Antoni Codina i Pere Gener, ciutadà de Barcelona, *olim de dicta parrochia*²³.

Una de les riqueses més preuades del sector NE de la ciutat comtal fou el terreny d'horta que s'anà configurant a l'entorn del Rec Comtal. De finals del segle XIV coneixem el funcionament d'una "Confraria d'Hortolans del Portal Nou", que agrupava els hortolans del Rec Comtal, i que tenia el seu lloc de reunions al monestir de Sant Pere de les Puel·les. La institució fou prou important, ja que gaudia de la possibilitat de col·locar dos dels seus prohoms en les inspeccions anuals del Rec, les anomenades "cerques", acompanyant el batlle d'aigües, els porters reials i l'escrivà de la Batllia, l'encarregat d'anotar les possibles irregularitats en el regatge, els molins i en l'estat de la sèquia²⁴.

Imaginem com devia ésser d'important per als pagesos de Sant Andreu i de Sant Martí de Provençals, les dues comunitats rurals, a més de la ciutat de Barcelona, travessades pel Rec, de disposar d'algun element d'enllaç amb els hortolans barcelonins. Si més no, el control de la sèquia, realitzat des de ciutat, podia originar, probablement, certs desequilibris o desigualtats.

Tenim constància d'un ciutadà de Barcelona, d'ofici hortolà, procedent de Sant Andreu. Es tracta de Pere Artiga, hereu dels Artigavella, una família ben arrelgada entre la pagesia del Sant Andreu de l'època. Una escriptura datada el 12 de novembre de 1286 ens el mostra venent al parroquià Guillem Ça Plana una peça de terra de regadiu, a tocar de l'església parroquial, sots el seu domini i alou i a la qual es paga un cens anual de 5 sous per Sant Miquel. Rebé per la venda la xifra de 60 sous, quantitat lliure del lluïisme, *sive terció*, segons l'explicació del document²⁵.

Disposem, finalment, d'un valuós document que aporta dades força interessants respecte del tema que ens ocupa. Es tracta del "Capbreu de censos i altres drets de la rectoria de Sant Andreu de Palomar", corresponent al període 1394-1395. Entre els capbrevants, és a dir, entre els que declaren béns sotmesos al pagament de censos a l'església parroquial trobarem, també, antics parroquians convertits en ciutadans de Barcelona. Aquest serà el cas de Pere de Cànoves; de Bernat Marí, nét del difunt Pere Llonc, de Sant Andreu; de Bernat Sa Górdia, blanquer, fill i hereu de Pere Roquer, de Sant Andreu, i hereu també del parroquià Jaume de Centelles, difunt; de Bonanat Moya, fill i hereu del parroquià difunt Jaume Moya, i a qui hom imposà la condició de no vendre ni establir ni alienar de cap manera la vinya de Vilatrau, al terme de la parròquia, a cap ciutadà de Barcelona, ans a un home de la mateixa condició que el seu pare, és a dir, un parroquià, habitant fora ciutat.

22. A.C.B., *Pergamins*, 1-1-552.

23. Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi, calaix 1, n. 101.

24. Informació extreta del treball col·lectiu *A l'entorn del Rec Comtal*, encara inèdit però de propera publicació.

25. A.C.B., *Pergamins*, 3-23-118. Document molt espallat.

Per que aquest interès per evitar la penetració de més ciutadans als dominis senyorials del rector?. L'assaig de resposta haurà de passar, necessàriament, per donar una ullada als privilegis de què gaudien els ciutadans de Barcelona, especialment al territori de la ciutat, una resposta, d'altra banda, que ens servirà, alhora, per adonar-nos d'alguns motius que impulsaven els homes del Pla a desplaçar-se i residir a la ciutat.

Jaume, I ja havia atorgat privilegis d'immunitat als ciutadans de Barcelona, bàsicament dirigits als posteriors i clarament explicitats en època de Pere III, el 1336, quan hom declarava que els predits ciutadans "... *habeant franquitatem, immunitatem et libertatem de non dando vel solvendo aliquam lezdam, pedagium, pedaticum, mensuraticum, pensum, usaticum, maxerifatum, duanam, ancora-gium, traveragium, passagium et gabellam yel aliam quamcumque impositionem seu consuetudinem novas vel veteras statutas vel statuendas in Regnis e terris eisdem domini regis et specialiter in civitate et loco Dertuse, et in castris, villis et locis de Alacant, de Oriola, de Elex, de Guardamar et eiusdem adiacentibus quae sunt in parte Regni Valenciae ultra Sexona ...*"²⁶.

Els ciutadans de Barcelona, a més es lliuraven de qualsevol tipus de prestació que impliqués la dependència personal. I el rector de Sant Andreu, ja ho hem indicat abans, maldava per conservar els seus homes i propis i els serveis corresponents. Efectivament, el lligam a la terra constituïa, entre d'altres, una de les grans diferències entre el pagès i el ciutadà. Ja ho vam comentar al llibre. Col·loqui d'Història Agrària²⁷, veiem-ho en un exemple: Elisenda i Pere Roig, matrimoni de Sant Genís dels Agudells, sots-establiren en emfiteusi a dona Guillemma, esposa del mercader barceloní Ramon de Pinsach, l'any 1337, el seu mas i els honors adjunts, que tenien sots domini i alou de dos presbiterats de la Seu de Barcelona, vora la capella de Sant Joan d'Horta²⁸. Al contracte, però, Elisenda havia pactat amb dona Guillemma i els seus "... *non sint nec teneantur esse homines mei vel meorum, nec presbiteratum predictorum nec rectorum suorum, nec teneantur etiam ibi facere residentiam, nisi quatenus de sui et suorum processerit voluntate...*". Amb tot, Elisenda es va comprometre amb els rectors dels presbiterats a construir en el termini de tres anys un altre mas i cases en la resta de les tinences que disposaven per a ells, on farien *continuam residentiam* i on es declararien homes propis, solius i afocats dels presbiterats, de manera que els esmentats rectors tinguessin "... *in me et meis omnia iura personalis que domini mansorum habent et habere debent in suis hominibus, iuxta Consuetudines Cathalonie ...*". Evidentment, la diferència de condicions entre uns i altres és prou notòria.

Finalment, i pel que fa a avantatges econòmics concretats en el Pla de Barcelona, els ciutadans gaudien, d'ençà del *Recognoverunt Proceres*, atorgat pel rei Pere el Gran, de l'exempció del pagament del delme i la primícia dels fruits en l'anomenat "Hort i Vinyet": del coll de Codines fins a la riera d'Horta i del puig

26. DURAN, Eulàlia: *Apuntes...*, f. 6.

27. BATLLE, Carme; BUSQUETA, Joan J.: *Els ciutadans de Barcelona i la seva influència en la pagesia del Pla, pels volts de 1300*, (en premsa).

28. A.C.B., *Pergamins*, 1-2-1800.

Aguilar fins a mar. Aquesta era una de les causes més clares que motivava que els agricultors o possessors de terres als encontorns de la ciutat volguessin ésser ciutadans. D'altra banda, els que treballaven amb pells i cuirs, l'altra sector que atreia majoritàriament la població rural, també fruïen de certs beneficis: "... *Cives vel habitatores Barchinone non teneantur dare lezdam de coriis, que in macellis Barchinone emerint*"²⁹.

Annex documental

1348, JULIOL, 6

Testament de Bernat Llona de Canyelles, ciutadà de Barcelona i parroquià de Sant Andreu de Palomar. Nomena marmessors a Bernat Ferrer d'Horta i a Pere Llonc, de la parròquia de Santa Coloma. Es vol enterrar al cementiri de l'església de Sant Andreu. Entre les disposicions testamentàries destaca el llegat de vint sous i la declaració de llibertat per al seu esclau Mati. Nomena hereu universal al seu fill Pericó, i substituït en l'herència, en cas de morir sense descendència legítima, i en el següent ordre: Bernat, fill; Bartomeu, germà.

Signa Bernat. Testimonis: Ramon Bargayó, Guerau d'Hortes, prevere, i Pere Planes, de dicta parròquia de Sant Andreu.

Signatura autògrafa de l'escrivà del document, Bernat de Parellada, prevere regent l'església de Sant Andreu i la seva escrivania, pel rector Ramon Gener.

A.C.B., Pergamins, 4-23-293

Trasllat notarial de 1366.

Hoc est translatum sumptum fideliter a quodam publico originali testamento cuius tenor talis est:

In Christi nomine. Ego Bernardus lonch de Canyelles, civis Barchinone et parrochianus Sancti Andres de 2/ Palomario, infirmitate detentus de qua timeo me mori, tanem, in meo pleno sensu et memoria integra et firma loquela, facio et ordino meum testamentum, in quo eligo manumissores meos 3/ sine dampno eorum et suarum rerum, scilicet: Bernardum Ferrarii de orta et Petrum lonch, parrochie Sancte Columbe, quibus rogando precipio et eos confero plenam potestatem quod si me mori contigerit ante- 4/ -quam aliud quodam testamentum, ipsi ambo aut unus eorum si ambo interesse nequeverint vel noluerint, distribuant de bonis meis ut inferius per me invenerint ordinatum.

In primis volo et mando quod omnia 5/ mea debita et iniuria solvantur et

29. DURAN, Eulàlia: *Apuntes...*, f. 16.

restituantur que per testes vel alia legitima documenta probari poterant seu hostendi, sine strepitu iudicii aut secundum Dominum Deum et 6/ forum anime.

Accipio, autem, pro anima mea et sepultura de bonis meis viginti quinque libras monete Barchinone de terno, de quibus dimitto ecclesie Sancti Andree cum corpore meo sepeliendo in eius cimiterio tres solidos.

7/ Item dimitto cuilibet altarium dicte ecclesie tres denarios.

Item dimitto cuilibet capellarum dicte parrochie medium quartanum oley.

Item dimitto cuilibet hospitalium pauperum Barchinone qua- 8/ -tuor denarios.

Item dimitto operi Sedis Barchinone sex denarios.

Item dimitto manumissoribus meis, pro honore et labore dicte manumissoris, decem solidos cuilibet.

Item dimitto Bartholomeo, fratri meo, cen- 8/ -tum solidos.

Item dimitto Sencie, sorori mee, quinquaginta solidos.

Item dimitto et mando Na Moraga quinquaginta solidos.

Item dimitto Bernardo Bruges viginti solidos.

Item dimitto a Na Vantayona viginti solidos.

Item dimitto an Mati, sclavo seu captivo meo, viginti solidos, amore Dei. Item dimitto et mando quod dictus Mati, servus sclavus meus, sit franchus, liber et alforus et sine aliqua servitute mei et meorumque.

Resi- 10 -duum, vero, dictarum siginti quinque librarum, facta, autem, mea sepultura bene et honorifice, et solutis omnibus legatis predictis, detur in missis celebrandis et in aliis piis causis, ad cognitionem meorum manu- 11/ -missorum.

De aliis, vero, bonis meis, dimitto Bernardo, filio meo, pro parte et legitima paterna, quinque mille solidos dicte monete, in quibus dictum Bernardum heredem instituo.

Item dimitto Mi- 12/ -quela, uzori mee, centum solidos et omnia vestimenta sua, ad suos voluntates faciendas. Item dimitto et volo quod dicta Miquela, uxor mea, sit domina et potens omnium bonorum meorum dum vixerit casta 13/ et sine marito.

Item dimitto Bernardo Lonch de Prato decem libras dicte monete.

Item dimitto Sibilie, matri mee, centum solidos.

Item recognoscho me debere Simoni de Vilamancada, nuncio meo, sep- 14/ -tem libras predicte monete quas mando sibi tradi et restitui sine aliqua missione sua et suorum.

Item pronuncio quod solvatur Jacobo, nuncio meo, quicquid et quantum sibi debeo.

In ceteris, autem, bonis meis, ha- 15/ -bitis et habendis, Periconum, filium meum, miichi heredem universalem instituo. Et si dictus Periconus, filius meus, obierit sine prole legitima procreatis, dicta eius hereditas revertatur predicto Bernardo, 16/ filio meo, et suis, et si omnes isti duo obierint sine prole legitima, dicta hereditas revertatur, Bartholomeo, fratri meo.

Hoc est testamentum ultima mea voluntas quam volo valere nuncupativi testamenti 17/ seu codicillorum vel cuiuslibet alterius ultime voluntatis, quibus

de iure melius valere potest.

Actum est hoc, pridie nonas julii, anno Domini. millesimo.trecentesimo.quadragesimo.octavo.

Sig(+)num Bernardi predicti testato- 18/ -nis, qui hoc firmo, concedo et laudo.

Testes specialiter vocati et rogati sunt huius testamenti: Raimundus Bargayoni, Geraldus de Ortis, prebiter, et Petrus Planes, de predicta parrochia Sancti Andree.

Sig(+)num 19/ Bernardi de Pereliata, prebiteri, regentis ecclesiam Sancti Andree de Palomario et scribaniam pro Raimundo Januarii, rectore eiusdem qui vice ipsius rectoris hoc scripsit et clausit.

20/ Sig(+)num Petri Canyadelli, auctoritate regia, notarii publici Barchinone, testis. Sig(+)num Bonanati Ermengol, auctoritate regia, notarii publici Barchinone, testis.

21/ Sig(+)num Nicholai de Fabrica, auctoritate regia, notarii publici Barchinone, qui hoc translatum fideliter sumptum ab originali suo, non viciato nec in aliqua sue parte corrupto, et 22/ cum eodem de verbo ad verbum legitime comprobatum, scribi fecit, cum litteris rasis et emendatis in linea sexta ubi dicitur . *meis viginti quinque* . et in linea decima ubi continetur 23/ . *amore* et in linia septima decima ubi legitur . *Bartholo* . et clausit vicesima tertia die madii, anno a Nativitate Domini, M^o.CCC^o.LX°. sexto.